

Berka, Karel

**Několik poznámek k překladu sedmé knihy Diogena Laertia z pera
M. Okála**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada
filozofická.* 1955, vol. 4, iss. B3, pp. 127-129

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106416>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

po dlouhá léta čist jistý druh anglických knih nebo novin a nikdy se při tom nesetkáme s marxistickou terminologií. Toto opomíjení marxistické terminologie není ani něvědomé, ani bez záměru, poněvadž buržoasní umění, věda a kultura vůbec směřují k tomu, aby falšovaly skutečnost.

Že marxistická terminologie není cizí nádor na anglickém jazyku, dokazuje jasně to, že nemůže být nahrazena seznamem slov, jemuž se lze naučit nazpaměť, nýbrž že může být studována jedině ve svém přirozeném prostředí, v britském marxistickém dělnickém hnutí, v jehož tisku, knihách a prohlášeních se již stala nepostradatelnou součástí anglického jazyka.

Důležitost celé této otázky ukazuje následující citát z Vinogradovovy stati, *Geniální program marxistické jazykovědy*, české vyd. 1951, str. 45:

Ve spojitosti se zkoumáním třídních dialektů v jejich vztahu k celonárodnímu jazyku jasně vystupuje úkol studovat třídnost v jazyce, jinými slovy třídni odnože společného národního jazyka. Jde o to, že ačkoli je jazyk celonárodní a netřídní, ačkoli slouží všem společenským třídám a projevuje v tomto ohledu jistou lhostejnost k třídám, »lidé«, jak ukazuje J. V. Stalin, »jednotlivé sociální skupiny, třídy, nejsou vůbec k jazyku lhostejní. Snaží se využít jazyka pro své zájmy, vnutí mu svůj zvláštní slovník, své zvláštní termíny, své zvláštní výrazy.«

V našem případě můžeme opomíjení a odmítání marxistické terminologie označit za vnučování zvláštního slovníku anglickému jazyku se strany buržoasie a buržoasní inteligence. Abychom si mohli ujasnit místo marxistické terminologie v současné angličtině, bylo by nutno podrobně zkoumat vývoj jejího používání.

Jessie Kocmanová

POZNÁMKY

¹ Viz *Modern Quarterly*, ročník VI, tak zv. diskuse o Caudwellovi.

² Od ledna 1954 *Marxist Quarterly* za redakce Emila Burnse, bývalého hlavního redaktora *Communist Review*, měsíčníku pro straníky, který nyní přestal vycházet.

*

Několik poznámek k překladu sedmé knihy Diogena Laertia z pera M. Okála.

Okálův překlad Diogena Laertia (Životopisy slávných filozofův, Bratislava, 1954) zpřístupňuje odborníkům ve filosofii i naší veřejnosti jeden z hlavních pramenů antické filosofie a umožňuje takto její hlubší poznání. Spis Diogena Laertia byl u nás předtím znám většinou z německého překladu O. Apelta (*Diogenes Laertius, Leben und Meinungen berühmter Philosophen*, Leipzig, 1921), s výjimky desáté knihy, přeložené Jar. Ludvíkovským.

Slovenský překlad Okálův je proti Apeltovu překladu mnohem přesnější a dokonalejší. Zajímá nás zejména překlad sedmé knihy, pojednávající o životě a učení stoiků. V dobře čtivém překladu nacházíme několik nepřesností právě na místech, jež pojednávají o stoické logice. Tyto nedostatky jsou způsobeny obtížností stoické logiky, jejíž pochopení klade i na odborníka v logice značné nároky. Kromě toho zjišťujeme i kolísání v překládání stoické logické terminologie, kterého se překladatel nemusel dopustit.

Okál obdobně jako většina autorů, kteří nejsou důkladně seznámeni se stoickou logikou, není si vědom zásadního rozdílu mezi výrokovou logikou stoiků a predikativní logikou Aristotelovou.¹ Proto také neoprávněně proti textu *εἰ τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον* ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον² vkládá do tohoto úsudkového schématu sponu je a překládá: »Ak je prvé, je aj druhé; prvé je; je teda aj druhé« (76, 35).³ Se stejnou chybou se setkáváme ještě v těchto případech: 77, 35; 80, 36; 81, 36. V textu ovšem spona je není uvedena, protože ve stoické logice jsou číslice pro-

měnnými, za něž lze dosazovat celé výroky a nikoli jen pojmy jako v logice Aristotelově, kde na místě číslic je ve schemech použito písmen. Apeltův překlad je ještě více vzdálen pojetí stiků, protože autor nahrazuje dokonce i číslice podle Aristotela písmeny: »Wenn A ist, so ist auch B, nun ist aber das erste, also ist auch das zweite.«⁴

Další nepřesnost vyplývá z nesprávné interpretace stoického pojmu *τρόπος*. Ačkoli v textu nacházíme *τρόπος* de *εστιν ολον σχήμα λόγου, ολον δ τοιούτος, εἰ τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον ἄλλὰ μὴν τὸ πρῶτον τὸ ἄρα δευτέρον* překládá Okál »Tropos je istý druh úsudku...« (76, 35). Z uvedené definice a z příkladu, v němž se vyskytují jen číslice ve významu proměnných, však zcela jasně vyplývá, že stoikové chápali *τρόπος* jako schema úsudků a nikoli jako jistý druh úsudku. Tento výklad lze doložit velmi přesvědčivě analogickým místem z Galena, *Institutio logica* 6, p. 15, 8 ed. Kalbfl.: *ὀνομάζουσι δὲ τρόπον οἱ διαλεκτικοὶ τὰ τῶν λόγων σχήματα...*

Z nesprávného pojetí pojmu *τρόπος* vyplývá však dále i skreslení jiného logického pojmu, který stoikové označovali jako *λογότροπος*. Doplní-li si čtenář v Okálově překladu »Logotropos je kombinácia úsudku a tropu« (77, 35) nepřeložený termín »tropos«, dostane tuto nelogickou formulaci: »Logotropos je kombinácia úsudku a istého druhu úsudku«. To ovšem odporuje stoickému pojetí. Logotropos, na př. »žije-li Platon, dýchá: avšak prvé: tedy druhé« je úsudek, v němž z důvodů úspornosti a zřetelnosti se premisa minor a závěr již neopakují, nýbrž jsou schematicky vyjádřeny číslicemi.

Podobně je třeba opravit překlad partie, v níž Diogenes velmi nepřesným způsobem uvádí dělení výroků na jednoduché a složené. Toto místo, které je ještě i textově pochybené, překládá Okál takto: »Jednoduché sú tie, ktoré pozostávajú z jedného (alebo z viacerých) nepochybných súdov) ἐξ ἀξιώματος μὴ διαφορουμένου [ἢ ἐξ ἀξιώματος], napríklad: »Je deň«. Nejednoduché sú tie, ktoré pozostávajú z jedného alebo viacerých podobných súdov ἐξ ἀξιώματος διαφορουμένου. Z jedného pochybného súdu, napríklad: »Ak je deň, je deň.« Z viacerých súdov, napríklad: »Ak je deň, je svetlo« (68—69, 52). Zde se Okál stýká s Apeltem, který překládá »... aus einem oder mehreren unzweideutigen Urteilen« a »... aus einem oder mehreren zweideutigen Urteilen...« (Apelt, II, str. 30). To, že Apelt nezná dokonale stoickou logiku vidíme dále z toho, že považuje za správný neúplný text Diogenův "...ἐξ ἀξιώματος μὴν διαφορουμένου, ολον εἰ ἡμέρα εστιν..." a dokonce vytýká v Arnimovi,⁵ že jej „neoprávněně“ doplňuje na "...εἰ ἡμέρα εστιν, ἡμέρα εστιν..." (Apelt II, str. 260, pozn. 58). V Diogenově textu je však ještě další chyba, kterou lze pokládat za hlavní příčinu Okálova mylného překladu »pochybný« a »nepochybný« súd. Jak přesvědčivě dokázal již Prantl, je třeba číst v uvedeném místě *διαφορουμένον*, a nikoli *διαφορουμένον*.⁶ Tuto správnou versi nacházíme ostatně přímo doloženou u Alexandra z Afrosidiady: *...οἱ διαφοροῦμενοι, οὗτος εστιν' εἰ ἡμέρα εστιν, ἡμέρα εστιν ἄλλὰ μὴν ἀμείριστον ἡμέρα ἄρα εστιν'* (In Arist. Anal. pr. p. 18, ed. Wallies-StVF II, zl. 261, str. 87, 42).⁷

Podle četných míst ze Sexta Empirika vyplývá, že stoikové dělili výroky (*ἰσχυροῦσιν*) na jednoduché (*ἀπλά αἰσθηματα*) a složené (*σύνθετα ἢ ἀξιώματα*). Jednoduchý výrok je výrok, který nepozůstává ani ze dvou stejných, opakovaných výroků, ani ze dvou různých výroků spojených spojkami, ale jen ze substantiva a slovesa, na př. »je den«, »je noc«, »Sokrates rozmloouvá« (Sext. Emp. Adv. VIII 93—94). Složené výroky se naproti tomu skládají z jednoduchých výroků spojenými spojkami, a to: buď ze dvou stejných, opakovaných (zdvojených) výroků (*ἐξ ἀξιώματος διαφορουμένου ἐξ ἀξιώματος δις λαμβανόμενου*), na př. »je-li den, je den«; anebo ze dvou různých, neopakovaných: nezdvojených (výroků) (*ἐξ ἀξιώματος διαφορῶντων*), na př. »je-li den, je světlo« (Sext. Emp. Adv. VIII 108—110).⁸

Domníváme se, že je proto naprosto správné, budeme-li překládat stoický pojem *διαφορουμένον* slovem opakovaný nebo zdvojený, což odpovídá nejen významu uvedeného slova, ale i obsahu Diogenova textu.⁹

Několik poznámek máme i k Okálovu překladu logické terminologie stoiků. Nejvíce nepřesností nacházíme v přehledném seznamu logických spisů stoika Chrysippa (189—200, 77—84). Okál často překládá jeden a týž termín v téměř významu různými slovy, na př. *λέξις* — výraz (56, 27; 192, 77), slovní výraz (44, 23; 192, 77), slovo (192, 77), výrok (56, 27), vyrieknutí (57, 27); *λεγόμενον* — výraz (193, 79), súd (190, 78), veta (193, 79); *τρόπος* — tropos (76, 35; 77, 36; 175, 71; 193, 80; 194, 80), modus (193, 81) a pod.

Na druhé straně používá jednoho a téhož slova pro různé logické termíny, na př. výpověď — λεκτόν (43,23; 63,30; 64,30), ἀκφορόν (192,79), λόγος (60,29; 195,81; 196,81); súd složený — συνημμένον (69,32), οὐκ ἀπλοῦν ἀξιῶμα (190,77), συμπλεγμένον (190,77) a pod. Takové záměny v překladech mohou vést často k nepřesnému výkladu stoické logiky. V některých případech je ovšem třeba překladateli přiznat, že některé stoické termíny, na př. λόγος, nebyly zcela jednoznačně významově určeny. Naproti tomu na př. překlad »súd složený« pro stoické συνημμένον a συμπλεγμένον je nesprávný, protože odporuje stoické logice. Stoikové dělili totiž složené výroky (οὐκ ἀπλὰ ἀξιῶματα) podle toho, jakými spojkami jsou uvedeny, právě do συνημμένον (implikaci, hypothetický soud), συμπλεγμένον (konjunkci, kopulativní soud) a j. Uvedené nedostatky Okálův překlad Diogena Laertia nijak nesnižují. Okálův překlad zůstává pro nás nejen důležitým pramenem pro poznání antické filosofie, nýbrž i základem pro překládání obtížné logické terminologie stoiků a nakonec i celého Diogena Laertia do češtiny.

Karel Berka

POZNÁMKY

- 1 Srv. J. Lukaszewicz, Zur Geschichte der Aussagenlogik, Erkenntnis, V, 1955, str. 111—131; J. Červenka, Zasluhý stoikov o logiku, Sborník prac prof. cvangj. koleg. gymn. v Prešově, 1940, str. 187—252.
- 2 Citováno podle Cobetova vydání Diogenis Laertii Vitae Philosophorum, Parisiis 1878.
- 3 První číslo odkazuje k textu Diogena a druhé k Okálovu překladu.
- 4 Téže chyby se dopouštějí na př. R. H. Hicks v překladu Diogena (Loeb Classical Library, London, Heinemann, 1925, str. 189) a H. J. Mette v recenzi M. Pohlenze, (Die Stoa: Geschichte einer geistigen Bewegung, Göttingen, 1948—1949) uveřejněné v čas. Gnomon, sv. 23, 1951, str. 32.
- 5 I. a. Arnim, Stoicorum veterum fragmenta (dále StVF), Lipsiae 1925, III, zl. 9, str. 263, 11. Obdobně doplňuje i Fabricius text Hyp. II 112 (Sexti Empirici Opera I, Lipsiae 1842, str. 153, pozn. c).
- 6 K. Prantl [Geschichte der Logik im Abendlande, Leipzig, 1927 (nezměněný otisk z roku 1955), I, str. 446, pozn. 122] dokazuje, že slovo διαφορούμενον je odvozeno od διαφορῶν, kterého gramatikové používají ve významu »uvést totéž dvakrát v různém smyslu«. Naproti tomu slovo διαφορέω znamená »roztrhnout«. V Bekkerovo vydání Sexta Empeirika (Hyp. II, 112) připouští variantu διαφορούμενον.
- 7 Srv. obdobně Alex. In Arist. Anal. pr. p. 20, 10 ed. Wallies (StVF II, zl. 261, str. 88, 6); Alex. In Arist. Top. p. 8 Ald. p. 10 (StVF II, zl. 263, str. 88, 21).
- 8 Srv. obd. Sext. Emp. Hyp. II 112; Adv. VIII 294, 281, 466; Cic. Acad. II, 96.
- 9 Srv. Fabricius, Sexti Empirici Opera I, str. 153, pozn. c. »Stoici διαφορούμενον ἀξιῶμα appellabant. eandem propositionem dupliciter in eodem connexo adhibitam: II, str. 430, pozn. e »... eandem enuntiationem bis repetitam. . .«; obd. II, str. 480, pozn. h; str. 484, pozn. c; str. 530, pozn. y. E Pappenheim (Des Sextus Empiricus Pyrrhoneische Grundzüge, Leipzig 1877, str. 118) při překladu Hyp. II 112 připouští s otazníkem variantu »zweimalvorgebrachte (Urteil)«.

*

J. Engst: Co dává filosofie pro život? Orbis, 1954.

Odpověď na otázku, kterou klade J. Engst do názvu svého spisku, není — jak autor upozorňuje — »nikterak jednoduchá«, i když na druhé straně není třeba sdílet jeho obavy, že odpověď na tuto otázku »není a nemůže být jednoznačná« (str. 5). Existuje jen jedna pravdivá odpověď, a tuto odpověď ostatně Engst dává: filosofie (vědecká, marxistická filosofie) je »spolu s ostatními vědami... zbraní v boji člověka za přetvoření přírody a společnosti« (str. 27). Největší klad Engstovy práce záleží právě v tom, že základní poznatky o předmětu filosofie a o jejím